

ΓΕΩΡ. ΛΑΪΟΥ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΒΟΡ. ΑΛΒΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΟΡ. ΗΠΕΙΡΟΥ
ΑΠΟ ΤΟ Γ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΞ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ (1783)

(Ανέκδοτο ιστορικό δοκουμέντο από τὰ Κρατικά Ἀρχεῖα τῆς Αὐστρίας)

Τὴν προετοιμασία τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ Β' γιὰ τὴν πολεμικὴ ἐξόρμησή του πρὸς τὸ νότο σὲ σύμπραξη μὲ τὴν Αἰκατερίνη Β' τῆς Ρωσίας δείχνουν καὶ οἱ συστηματικὲς πληροφορίες, ποὺ συνεκέντρωνε γιὰ τοὺς λαοὺς καὶ τὶς χῶρες τῆς Βαλκανικῆς καὶ ἰδιαίτερα τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Ἀδριατικῆς.

Μιά ἀπὸ τὶς ἐκθέσεις ἐκεῖνες γραμμὲν στὰ 1783 προέρχεται ἀπὸ τὸν Ἑλληνα λόγιο Γεώργιο Δημητρίου ἐξ Ἀργυροκάστρου καὶ ἀποτελεῖ σύντομη ἀλλὰ ἀuthεντικὴ πληροφορία γιὰ τὴ γεωγραφικὴ καὶ πολιτικὴ κατάσταση, γιὰ τὴν πολιτιστικὴ θαμνίδα, γιὰ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν κατοίκων τῆς βορείου Ἀλβανίας καὶ τῆς βορείου Ἡπείρου.

Ἡ πραγματεία ἐκεῖνη, μεταφρασμένη στὰ γερμανικὰ ἀπὸ τὸν τότε διευθυντὴ τῆς Ἀνατολικῆς Ἀκαδημίας τῆς Αὐστρίας πρωτοπρεσβύτερο Ἰωάννη *Nekrep* ὑπεβλήθη μὲ σχετικὴ ἀναφορά του πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωσήφ, ἡ ὁποία περιέχει καὶ τὴν πληροφορία γιὰ τὶς στενὲς σχέσεις τοῦ Δημητρίου (σύμφωνα μὲ προφορικὴ δήλωσή τοῦ ἴδιου) μὲ τὸν πασσᾶ τῆς Σκόδρας, τὸν πασσᾶ τοῦ Βερατίου καὶ τὸν Ἀλῆ μπέη τῆς Πολλίνας, δηλ. τὸν μετέπειτα Ἀλῆ πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων, καὶ γιὰ τὴ διάθεσή του νὰ προσφέρει μὲ αὐτοθυσίαν τὶς ὑπηρεσίες του πρὸς τὸν φιλελεύθερο αὐτοκράτορα σὲ περίπτωσι πολέμου μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Τουρκίας.

Τὸ ἱστορικὸ αὐτὸ δοκουμέντο, τοῦ ὁποίου τὸ ἑλληνικὸ πρωτότυπο δὲν εὐρέθη στὰ αὐστριακὰ ἀρχεῖα, εἶναι ἀρχαιότερη καὶ ἀuthεντικώτερη πηγὴ ἐν συγκρίσει μὲ τὶς περιγραφὲς τῆς Ἀλβανίας ἀπὸ τοὺς *Pouqueville, Hughes, Leake* καὶ ἄλλους γιὰ τὸν Δημητρίου ἦταν γέννημα καὶ θρέμμα τοῦ τόπου, ποὺ μᾶς περιγράφει, καὶ γιὰ τὸν μᾶς ὁμιλεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γιὰ πρόσωπα καὶ γεγονότα τῆς ἐποχῆς του.

Τὸ δοκουμέντο αὐτὸ εἶναι ἐπίσης σημαντικὸ καὶ γιὰ τὸν ἴδιον τὸν συγγραφέα, γιὰ τὸ συμπληρώνει καὶ φωτίζει ἀρκετὰ τὴν ὠχρὴν εἰκόνα, ποὺ μᾶς ἔδινε μέχρι τώρα γιὰ τὴν προσωπικότητά του ἢ ἀπλῆ μαρτυρία τοῦ Γ. Ζαβίρα («Ἑλληνικὸν Θέατρον» σελ. 238), προερχομένη ἀπὸ τὸν τίτλο τοῦ βιβλίου του, ποὺ ἐπεγράφετο: «Γραμματικὴ Ἑλληνολατινικὴ ἐκ διαφόρων συλλεχθεῖα παρὰ Γεωργ. Δημητρίου τοῦ Προκ. κυρ. εὐπάτριδος τοῦ ἐξ Ἀργυροκάστρου, τῆς εὐρωπαϊκῆς Ἀλβανίας, παρ' οὗ ἰδίαις παρατηρήσεσιν καὶ σημειώσεσιν, ἐπιστολαῖς, ἀποφθέγμασιν ἑλληνολατινικοῖς, ἐνδόξων ἀνδρῶν βίοις καὶ ἐπιστημῶν ὀρισμοῖς πλουτισθεῖσα· νῦν τὸ πρῶτον οἰκείοις αὐτοῦ ἀναλώμασιν ἐκδοθεῖσα καὶ σεβασμίως προσφωνηθεῖσα τῇ Γαλῆν. καὶ Ἑκλαμπρ. Ἡγεμόνι πάσης Μολδοβλαχίας, κυρίῳ Ἀλεξάνδρῳ Ἰωάννου τῇ Μαυροκορδάτῳ, 1785, ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρ. παρὰ Ἰωσήφ Βαουμαϊστέρῳ εἰς ἡ'». Τώρα βλέπομε, ὅτι ὁ Δημητρίου εὐρίσκετο ἤδη στὸ 1783 στὴ Βιέννη ὡς «γνωστὸς Ἑλληνας» καὶ ὅτι παρὰ τὶς σχέσεις του μὲ τοὺς πασσάδες τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς Ἡπείρου ὡς συμπροεστῶς τοῦ Ἀργυροκάστρου διεπνέετο ἀπὸ ἀκραιφνῆ ἑλληνικὰ αἰσθήματα.

Χαρακτηριστικὸς εἶναι ἐπίσης καὶ ὁ τίτλος τῆς πραγματείας αὐτῆς τοῦ

Δημητρίου, όπου ἐνῶ ὁμιλεῖ γιὰ τὴν Ἀλβανία τὴν ἐπιγράφει βόρειο Μακεδονία καὶ Ἡπειρο.

Βιέννη, Σεπτέμβριος 1956

ΓΕΩΡ. ΛΑ·Ι·ΟΣ

Ἀναφορὰ τοῦ Νέκρεπ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωσήφ Β΄

Βιέννη, 30 Νοεμβρίου 1783

Μεγαλειότατε!

Μὲ βαθειὰ ὑπόκλιση καταθέτω σιὰ πόδια τῆς Α. Μ. ὄχι μόνο τὴ μετὰφραση τῆς ὑπὸ τὸ γράμμα Α ἑλληνικῆς συγγραφῆς μὲ τις ὑπὸ τὸ γράμμα Β παρατηρήσεις, πὺν καὶ τὰ δυὸ μοῦ ὑπέβαλε ὁ γνωστὸς Ἑλληνας Γεώργιος Δημητρίου καταγόμενος ἀπὸ τὸ Ἀργυρόκαστρο τῆς Ἡπείρου, ἀλλὰ καὶ μιὰ μικρὴ περίληψη τοῦ περιεχομένου μαζὶ μὲ μιὰ ἐπι πλέον προφορικὴ δήλωσή του.

Πρῶτα κάνει μιὰ γεωγραφικὴ καὶ ἔπειτα μιὰ πολιτικὴ περιγραφή τῆς βορείου Μακεδονίας καὶ τῆς Ἡπείρου. Στὴν πρώτη καθορίζει τὴ θέση διαφόρων πόλεων, κωμοπόλεων, χωριῶν συνόρων κλπ. Στὴ δεύτερη περιγράφει τὸ βωτερικὸ διοικητικὸ σύστημα καθὼς καὶ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῶν ἀνωτέρω χωρῶν. Ἐν τούτοις ἡ μιὰ περιγραφή ἀνακατεύεται μὲ τὴν ἄλλη.

Τὸ ἀξιολογώτερο τῆς ὅλης συγγραφῆς εἶναι κάποιος Μαχμοὺτ πασᾶς τῆς Σκόδρας, ἕνας ὀνόματι Κούρδ πασᾶς σιὸ Βεράτι τῆς Ἡπείρου καὶ τέλος ἕνας Ἀλῆ μπέης σιὴν Πολλίνα ἐπίσης τῆς Ἡπείρου εἶναι τόσο ἰσχυροὶ καὶ τόσο φοβεροὶ ἀκόμα καὶ γιὰ τὴν ἴδια τὴν Ὀθωμανικὴ Πύλη, ὥστε οὔτε κᾶν φοβοῦνται ἐκ μέρους τῆς καμμιά καθαίρεση ἢ κανένα ἄλλο κακό. Συνάμα ὁμως συμπαθοῦν ὑπερβολικὰ τοὺς Χριστιανοὺς.

Ἐπειτα μὲ διαβεβαίωσι προφορικὰ, ὅτι ἔχει φιλικὲς σχέσεις καὶ μὲ τοὺς τρεῖς, καὶ σὰν σύμβουλος τοῦ Κούρδ πασᾶ καὶ σὰν συμπροεσιτῶς σιὸ Ἀργυρόκαστρο κολλακεύεται νὰ πιστεύει, ὅτι εἶναι σὲ θέση μὲ τὸ χρῆμα καὶ μόνο νὰ ἐπιτύχει πᾶν ὅ,τι θὼ ζητοῦσε κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς τοὺς τρεῖς πασάδες. Πρὸ παντὸς ὁμως πιστεύει, ὅτι σιὴν περίπτωσι, πὺν ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ ξεσποῦσε ἕνας πόλεμος μεταξὺ τῆς Α. Μ. καὶ τῆς Πύλης θὰ μποροῦσε νὰ προσφέρει ὑπηρεσίες μεγίστης ὠφελείας. Αὐτὲς τις ὑπηρεσίες παίρνει τὸ θάρρος νὰ καθυποβάλλει ὑποκλινέστατα σιὴν Α. Μ. σὲ κάθε εὐκαιρία, πὺν τυχὸν θὰ παρουσιασθεῖ τόσο τῶρα ὅσο καὶ εἰς τὸ μέλλον. Ἐξ ἄλλου, ὅσο καὶ ἂν τυχὸν ἐπιδιώκονται ἐκ μέρους του μερικοὶ παράλληλοι σκοποὶ φαίνεται πὼς εἶναι τόσο ἐπηρεασμένος καὶ ποιτισμένος ἀπὸ τις ὑπέροχες ιδιότητες τῆς Α. Μ., ὥστε εἶναι διατεθειμένος, ὅπως λέει, κάθε ὥρα καὶ στιγμή νὰ προσφέρει τὸ αἷμα του καὶ τὴ ζωὴ του γι' Αὐτήν.

Ἐποκλινέστατος καὶ εὐπειθέστατος

ΙΩΑΝΝΗΣ ΝΕΚΡΕΠ

Διευθυντῆς τῆς καισαροβασιλικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ὑπὸ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Εἶναι γνωστό, ὅτι ἡ Μακεδονία ἀποτελεῖ ἕνα τμῆμα τῆς Ἑλλάδος ἢ δὲ Ἡπείρος εἶναι ἕνα τμῆμα τῆς βορείου Μακεδονίας καὶ ὅτι αὐτὲς οἱ χῶρες κατοικοῦνται ἀπὸ διαφόρους λαοὺς. Γνωρίζομε ἀπὸ τὴν ἱστορία, ὅτι οἱ Ἕλληνες κάτω ἀπὸ τὴν ὁδηγία τοῦ Ἑλληνα, ἐνὸς γιου τοῦ Δευκα-

λίωνα, ἦρθαν ἐδῶ ἀπὸ τὴν πόλη τῆς Ἰταλίας Ἰαπυγία καὶ ὠνομάστηκαν Ἀλβανοί, (1) ὅτι πρῶτα ἐγκατεστάθησαν σιὸ Δυρράχιο (πὺν τῶρα λέγεται Durrazzo) ὅτι ἔπειτα τοὺς διαδέχτηκαν Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι καὶ ὅτι σχεδὸν κανένα ἴχνος ἀπ' αὐτοὺς τοὺς λαοὺς δὲν συναντᾶ κανεὶς

πιά. Μόνον στήν Ἡπειρο εὐρίσκει κανεὶς πότε—πότε μερικὰ μνημεῖα, ὅπως μᾶς διδάσκει ἡ περιγραφή της. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τοὺς Μουσουλμάνους ἀνακατεύτηκαν οἱ κάτοικοι τῆς χώρας αὐτῆς μετὰ τοὺς Τούρκους.

Ἡ Θεσσαλία καὶ μερικὲς ἄλλες χῶρες ἐδέχτηκαν τὴ μωαμεθανικὴ πίστιν κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπο: Διάφορα μέρη ἐπλήρωναν στήν ἀρχὴ τὸ φόρο, ἀφοῦ ἔστελναν στοὺς Τούρκους ἓνα ὠρισμένο ἀριθμὸ ἀπὸ νεανίσκους, πού τοὺς ὠδηγοῦσαν στήν Κωνσταντινούπολη, τοὺς ἐδίδασκαν τὴ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ καὶ ὅταν ἐμεγάλωναν, τοὺς ἔστελναν στήν Ἡπειρο ὡς προεστοὺς καὶ ὡς διοικητικὰ πρόσωπα. Ἔτσι διαδόθηκε ἡ Τουρκικὴ πίστις, ὅπως θὰ ἰδοῦμε πάρα κάτω.

Τώρα θὰ περιγράψω τὰ ἥθη, τὰ ἔθιμα καὶ τοὺς νόμους τῆς βορείου Μακεδονίας, πού κάποτε ὠνομάζετο ἀρχαία Ἰλλυρία, καὶ ἔπειτα ἐκεῖνα τὰ μέρη τῆς Ἡπείρου, πού κατὰ μέγα μέρος διετήρησε τὴν τόλμη καὶ τὴν ἀνδρεία τῶν Ρωμαίων, καὶ τὴν τωρινὴ ἐποχὴ δὲν στενάζει κάτω ἀπὸ τὸν Τουρκικὸ ζυγὸ τόσο πολὺ, ὅσο ἄλλες χῶρες.

Ἀλλὰ ἄς ἀρχίσωμε ἀπὸ τὴ βόρειο Μακεδονία.

Στὰ σύνορα τῆς Δαλματίας κεῖται τὸ Σ κ ο ὑ τ α ρ ι, ἡ πρωτεύουσα τῆς ἀρχαίας Ἰλλυρίας, πού λέγεται ἐπίσης Σ κ ἄ ν τ ρ α, ἢ Ἰ σ κ ε ν τ ε ρ ί α (ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ περιβοήου Σκεντέρμπεη, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι ἡ πατρίδα των). Στὴν ἀλβανικὴ γλῶσσα λέγεται Κ ρ ο ῖ α καὶ στὴν Τουρκικὴ γλῶσσα Κ ρ ο α τ ἄ ν. Ἐδῶ ἔχει τὴν ἑδρα τοῦ Ὁ Μ α χ μ ο ὕ τ πασσᾶς (γιὸς τοῦ Μεχμέτ⁽²⁾ πασσᾶ, πού πέθανε πρὶν ἀπὸ δέκα χρόνια περίπου) ἓνας ἀντρας τριάντα χρονῶν καὶ ἑξαιρετικὸς πολεμιστής, πού ἔχει στήν κυριαρχία του ὅλες τὶς γύρω ἐπαρχίες καὶ περιοχάς, ἂν καὶ εὐρίσκονται ἐκεῖ πασάδες, ὅπως θὰ δειχθεῖ παρακάτω. Τὰ σύνορά του ἐκτείνονται ἀπὸ τὴ μεριὰ τῆς θάλασσας μέχρι τοὺς Βενετσάνους (πού ὀνομάζονται Καρανταή) καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ μέχρι τὶς πόλεις Τί ρ α ν α καὶ Κ α μ π ἄ γ ι α, ὅπου εἶναι πασσᾶς ὁ Κούρδ Ἀχμέτ. Αὐτὸν τὸν Μ α χ

μοῦτ πασσᾶ, καθὼς καὶ τὸν νεώτερο ἀδελφὸ του Μουλᾶ⁽³⁾ πασσᾶ τὸ μονόφθαλμο ἐπεχείρησε πολλὰς φορές ἡ ὀθωμανικὴ Πύλη, καθὼς λένε, νὰ τοὺς βγάλει ἀπὸ τὴ μέση. Τὸν Μουλᾶ πασσᾶ τὸν ἐδηλητηρίασε, ὅπως πιστεύεται, στήν Πάτρα κάποιος πού ἐστάλη ἐκεῖ ἐπίτηδες ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη μεταμφιεσμένος σὰ δερβίσης. Αὐτὴ ἡ γνώμη ἐπικρατεῖ, γιὰτὶ ὁ Μουλᾶ πασσᾶς ἀπέθανε ἔτσι ξαφνικὰ, ἐνῶ λίγο πρωτύτερα ἦταν ὑγιὴς καὶ ἀκμαῖος, ὁ δὲ δερβίσης ἀμέσως μετὰ τὸ θάνατό του ἔγινε ἄφαντος. Ὁ Μαχμοῦτ⁽⁴⁾ πασσᾶς ἤξερε νὰ προφυλάγεται ἀπὸ τέτοιες παγίδες καὶ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του (πού ἦταν καὶ πατέρας τοῦ Μουλᾶ), ἔγινε πιὸ ἰσχυρὸς ἀπὸ ὅ,τι ἦταν πρωτύτερα. Ἐπειτα ἀπὸ λίγο, δηλαδὴ τὸ ἔτος, 1780, ἐστάλη ἀπὸ τὴν Πύλη μυστικὴ διαταγὴ στὸ Μαχμοῦτ πασσᾶ νὰ πάει νὰ σκοτώσει τὸν πασσᾶ τῆς Δίβρης, γιὰτὶ ἄρχισε νὰ μὴν ὑπακούει στὶς διαταγὰς τοῦ Σουλτάνου. Κανένας δὲν ἐχάρηκε τόσο ὅσο ὁ Μαχμοῦτ, γιὰτὶ ὁ πασσᾶς τῆς Δίβρης ἦταν ἄσπονδος ἐχθρὸς του καὶ τώρα τοῦ ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία νὰ τὸν ἐξοντώσει. Συγχρόνως σοφίστηκε μέσα καὶ τρόπους μετὰ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ νὰ ξεπαστρέψει καὶ ἄλλα ἀγκάθια, πού τοῦ ἐμπόδιζαν τὸ δρόμο ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στὰ σύνορά του. Γι' αὐτὸ ἔκαμε μεγάλες πολεμικὰς προπαρασκευὰς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐφοδιάστηκε μετὰ μπαρούτι καὶ κανόνια, καὶ μετὰ ἀρκετὴ τροφοδοσίαν, ἐπῆγε κατ' εὐθείαν στήν Κρούϊα, ἔπιασε τὸν πασσᾶ τῆς καὶ τοῦ ἔκοψε τὸ κεφάλι καὶ στὴ θέσση του ἔβαλε ἓναν ἀπὸ τοὺς συντρόφους του. Ἀπὸ κεῖ ἐτράβηξε γιὰ τὶς πόλεις Καμπάγια καὶ Τί ρ α ν α (πού εἶναι τσιφλίκια τῆς ἀδελφῆς τοῦ τωρινοῦ Σουλτάνου), ἐσκότωσε καὶ ἐκεῖ τὸν πασσᾶ καὶ ἔβαλε στὴ θέσση του ἓναν ἄλλον. Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ στὰ Τί ρ α ν α.

Τὶς μικρότερες ἐπαρχίες καὶ περιοχὰς τὶς ἀνάγκασε νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν γιὰ γενικὸ Κυβερνήτη. Στὸ τέλος ἔφτασε στὴ Δίβρη καὶ μετὰ ἰδιαίτερη εὐχαρίστηση ἐξεπλήρωσε τὴν πολὺ ὠφέλιμη γι' αὐτὸν σουλτανικὴ διαταγὴ. Ἔτσι ἐπέστρεψε νικηφόρος στὸ Σκούταρι, χωρὶς νὰ τοῦ συμβεῖ οὔτε τὸ παραμικρὸ ἀτύχημα, παντοῦ ὅπου ἐπέρασε. Ὑστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἔγινε στήν

Κωνσταντινούπολη μέσα στο Διβάνι μεγάλη ταραχή. Τοῦ ἤρθαν γράμματα ἀπὸ ἐκεῖ, πού τὸν ρωτοῦσαν, μὲ ποιά ἐξουσία ἔκανε τέτοιες πράξεις σὲ ἐπαρχίες, πού δὲν ἀνήκαν καθόλου στὴν ἐπικράτεια τῆς Σκόδρας. Ἄλλ' ἐκεῖνος ἔδωκε τὴν ἀπάντηση, ὅτι ὅλα αὐτὰ δὲν τὰ ἔκανε γιὰ κανέναν ἄλλο σκοπό, παρὰ μόνο γιὰ νὰ διαφυλάξει τὴ δύναμη καὶ τὸ γόητρο τοῦ Σουλτάνου. Ὅλοι ἐκεῖνοι πού τοὺς ἔκοψε τὸ κεφάλι, ἦταν φίλοι τοῦ ἐπίορκου καὶ ἀντάρτη πασᾶ τῆς Δίβρης, πού τὸν εἶχαν παντοιοτρόπως ὑποστηρίξει. Ἀλλὰ τὸ ὅτι αὐτὸ ἦταν καθαρὸ πρόσχημα, εἶναι ὀλοφάνερο, γιατί οἱ ἐπαρχίες του ἦταν πολὺ ἀπομακρυσμένες, ὥστε νὰ μποροῦν νὰ τὸν βοηθοῦν ἢ νὰ συνεργάζονται μαζί του. Ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀπάντηση ἡ Πύλη εἶδε καθαρὰ τὴν προσβολή, πού πῆρε. Ἐν τούτοις οἱ πασάδες πού διώρισε ὁ Μαχμούτ ὄχι μόνον δὲν καθαιρέθησαν, ἀλλὰ καὶ σήμερα ἀκόμα παραμένουν στὶς θέσεις τους. Αὐτὴ εἶναι μέχρι σήμερα ἡ τελευταία πράξη τοῦ Μαχμούτ πασᾶ.

Αὐτοὶ οἱ λαοὶ τῆς ἀρχαίας Ἰλλυρίας, πού συχνὰ τοὺς ὀνομάζουν Σκοδριανούς καὶ στὴν ἀλβανικὴ γλῶσσα Γκέκηδες, εἶναι γενναῖοι καὶ πολεμικοί, πρὸ παντός σὲ ἀνοιχτὸ κάμπο καὶ σὲ ὀμαλοὺς δρόμους, ὅπως οἱ Ἡπειρώτες εἶναι τέτοιοι σὲ ὄρενα καὶ δύσβατα μέρη. Αὐτὴ ἡ πολεμικότητα χαρακτηρίζει ὄχι μόνον τοὺς ὀπλοφορημένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς χειροτέχνες καὶ τοὺς γεωργούς. Οἱ κάτοικοι δείχνουν ὑπερβολικὸ σεβασμὸ καὶ ὑποταγὴ στὶς διαταγὰς τοῦ πασᾶ τους Μαχμούτ, ἀφοῦ βλέπουν ὅτι ἡ πατρίδα τους εἶναι ἐλεύθερη καὶ δὲν καταπιέζεται τόσο πολὺ ἀπὸ τὴν τυραννία τῶν Τούρκων, ὅπως ἄλλες τουρκικὲς χῶρες.

Γενικὰ χρησιμοποιεῖται στὴ χώρα ἡ ἀλβανικὴ γλῶσσα, πού τὴν ὀμιλοῦν ἐπίσης καλύτερα ἀπὸ τοὺς Ἡπειρώτες καὶ τοὺς Μακεδόνες. Τὴν τουρκικὴ γλῶσσα ξαίρουν ἐκεῖνοι, πού ἀσχολοῦνται μὲ τὶς ἐπιστῆμες ἢ ἐκεῖνοι πού εἶναι ἔμποροι καὶ ἀσκοῦν ἐμπόριο στὶς τουρκικὲς χῶρες.

Ἡ κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν εἶναι ἐν χρήσει.

Περὶ τῆς Ἡπείρου

Σ' αὐτὴ τὴ χώρα εἶναι ἐξαιρετικὰ φοβερὸς τόσο γιὰ τὴ δύναμή του καὶ τὸ γόητρο του ὅσο καὶ γιὰ τὰ μεγάλα πλούτη του ὁ Κούρδ Ἀχμέτ πασᾶς. Εἰς αὐτὸν ὑπάγονται οἱ περισσότερες πόλεις τῶν Ἡπειρωτῶν καὶ τῶν Μακεδόνων. Ἡ ἔδρα του εἶναι στὸ Βεράτι. Ἐχει τὸν τίτλο τοῦ διοικητῆ τῆς Αὐλώνας (μολονότι διορίζει ἐκεῖ ἕναν εἰδικὸ προεστό, ὑφιστάμενόν του) καὶ συνάμα προστατεύει τὴν Ἡπειρο καὶ ἕνα μέρος τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τοὺς ληστές. Εἶναι ἀλβανὸς ἐκ γενετῆς καὶ κατὰ γέναι ἀπὸ μιὰ ἐπαρχία τῆς Αὐλώνας πού λέγεται Μειζέκε. Ξαίρει πολὺ καλὰ τὸν τρόπο νὰ κυβερνάει τὴν Ἡπειρο. Γι' αὐτὸ οἱ περισσότεροι κάτοικοι μαζί μὲ τοὺς προεστούς τῶν εἶναι ὀπαδοὶ του, καὶ ἔχει δέκα χρόνια, πού κρατᾷ τὴν ἐξουσία στὰ χέρια του. Συνορεύει μὲ τὸ Μαχμούτ πασᾶ, μὲ τὸν ὁποῖον τώρα ἔχει ἐπίσης φιλία. Μὲ τὸν πατέρα του ὁμως, τὸν Μεχμέτ πασᾶ, εἶχε κάμει πόλεμο γιὰ τὶς πόλεις Καμπάγια καὶ Τίρανα, ὅπως ἀναφέρω στὶς σχετικὲς παρατηρήσεις μου (ἀριθ. 2). Ἡ δύναμή του καὶ ἡ ἐπικρατεία του φτάνει μέχρι τὴ Λάρισα τῆς Θεσσαλίας. Στὸν τελευταῖο πόλεμο μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας εἶχε λῶβει μέρος στὴν ἀρχή. Ἀλλὰ σὲ λίγο ἐγύρισε πίσω, γιατί οἱ κάτοικοι τῆς Ἡπείρου ἐζήτησαν νὰ ἐμποδίσει τὶς εἰσβολὰς τῶν ἀλβανῶν ληστών, πού ἀρχισαν νὰ διαταράσσουν τὴ Ρούμελη καὶ νὰ λεηλατοῦν τὰ Τρίκαλα, (πού ἄλλοτε ὀνομάζετο Τρίκη). Ἐπρόσφερε τὴ συνδρομή του σὲ πολλὰς πόλεις μέχρι τὰ Γιάννενα. Ἐκινδύνευσε πολλὰς φορές ἀπὸ τὶς μηχανορραφίες τῆς ὀθωμανικῆς Αὐλῆς. Διετάχθη γιὰ δευτέρη φορά μετὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς εἰρήνης μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων δυνάμεων, Ρωσίας καὶ Τουρκίας, νὰ μεταβῆ στὰ σύνορα, ὅπου ἦσαν ὁ τουρκικὸς στρατός, ἀλλὰ δὲν ὑπήκουσε. Γι' αὐτὸ τοῦ ἀφαιρέθη ὁ τίτλος τοῦ διοικητῆ τῆς Αὐλώνας μὲ εἰδικὸ φερμάνι καὶ ἡ ἐξουσία μετεβιβάσθη σὲ κάποιον Μεχμέτ πασᾶ, γιὸ τοῦ Χατζῆ—πασᾶ ἀπὸ τὰ Γιάννενα. Αὐτὸς ἔφτασε στὸ Βεράτι μὲ 300 ἄνδρες, ἐφέρθηκε πρὸς τὸν Κούρδ πασᾶ ὑπερβολικὰ εὐγενικὸς καὶ γλυκομίλητος καὶ παρέ-

μεινε ἐκεῖ μερικὲς ἡμέρες. Ὅταν ὅμως εἶδε ὅτι ὅλες οἱ ὑποθέσεις τῆς διοίκησης περνοῦσαν ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Κούρδ Ἀχμέτ πασᾶ, ὅτι κανεὶς δὲν ἐπήγαινε σὲ κείνον καὶ ὅτι ἀνώφελα ἔκανε τόσα ἔξοδα, χωρὶς νὰ ἔχει κανένα ἀποτέλεσμα καὶ καμμιὰ ἀπολαυή, κατέθεσε τὴν ἐξουσία καὶ ἐτράβηξε πίσω γιὰ τὰ Γιάννενα. Στὸ Ἀργυροκάστρο (5) ἔδοκίμασε νὰ ἐγκατασταθεῖ, γιατί ἡ πόλη αὐτὴ κεῖται στὴν περιοχὴ τῆς Αὐλώνας ὑπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ Κούρδ πασᾶ. Ἀλλὰ οἱ ἐκεῖ πρῶστοι δὲν τὸν ἐδέχτηκαν. Ἐὰν δὲν ἔφρευγε μόνος του, θὰ τὸν ἔδιωχναν οἱ ἴδιοι οἱ κάτοικοι. Ἔτσι ἐγκατέλειψε τὴν πόλη καὶ ἐγύρισε πίσω στὴν πατρίδα του, στὰ Γιάννενα, ὅπου ἐγκατεστάθη πάλι.

Τὸν καιρὸ πού ἀνετέθη ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη στὸν ἀνωτέρω μνημονευθέντα Μεχμέτ πασᾶ ἡ διοίκησις τῆς ἐπαρχίας Αὐλώνας, εἶχε δοθεῖ ἡ φύλαξις τῆς χώρας ἀπὸ τὴ ληστεία σὲ κάποιον Ἀλῆ πασᾶ, ἕναν Ὀσμᾶνο, πού κατήγετο ἀπὸ τὴν πόλη Φέροσουλα (τουρκιστί: Τσαταλσί). Ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνος εἶχε πολὺ ὀλίγους ἄντρες γιὰ νὰ προστατεύσει τόσο πολλὰς πόλεις καὶ ἐκεῖνοι οἱ λίγοι ὀθωμανοί, πού εἶχε, δὲν ἦταν καθόλου συνειδημένοι νὰ πολεμοῦν ἐνάντια σὲ τέτοιους ληστές γνωστοὺς τόσο γιὰ τὴν ἀγριότητά τους ὅσο καὶ γιὰ τὴ σβελτοσύνη τους καὶ γιὰ τὴν ἐπιτηδειότητά τους στὶς ἐνεδρες, καὶ ἐπειδὴ ἡ τουρκικὴ ἐνδυμασία τοὺς ἦταν ἐμπόδιο στὶς κινήσεις τους, γι' αὐτὸ ἀνετέθη αὐτὴ ἡ ὑπηρεσία σὲ κάποιον Ἀλῆ μπέη, γιὸ τοῦ Βελῆ πασᾶ ἀπὸ τὴν πόλη Πολλίνα, πού ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια ὠνομάζετο Τεπελένι καὶ κεῖται κοντὰ στὸν ποταμὸ Ἀῶο, πού στὴν κοινὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα λέγεται Βοῖοῦσσα. Αὐτὸς ὁ Ἀλῆ μπέης ἀπὸ λόγους συμφέροντος δὲν ἦταν καθόλου σὲ φιλικὰς σχέσεις μὲ τὸν Κούρδ Ἀχμέτ πασᾶ. Ἐξ ἄλλου ἦταν ἕνας πολεμιστὴς γεμᾶτος πνεῦμα καὶ πονηριὰ καὶ σὲ ἡλικία 23 χρονῶν ἦταν σὲ θέσι μὲ χίλιους ἐκλεκτοὺς στρατιῶτες νὰ σταματήσει τὴ δράση τόσο τῶν ληστῶν ὅσο καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ Κούρδ Ἀχμέτ πασᾶ. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸς ὁ Ἀλῆ μπέης ἄφησε (6) τὸ δρόμο ἀνοιχτό, ἀπὸ ὅπου οἱ ληστές, οἱ λεγόμενοι Τσάμηδες, ἔκαμαν καὶ πάλι εἰσβολὴν στὸ

Μωριᾶ, ἐπειδὴ ἐπίσης ἦρθε μαζί μὲ τὸν Ἀλῆ μπέη, τὸ γιὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, καὶ ἐπομένως ἔπρεπε νὰ γίνουν διπλᾶ ἔξοδα, καὶ ἀνάμεσα στὸ λαὸ ἄρχισαν οἱ γογγυσμοὶ καὶ οἱ ἀνησυχίες, καὶ τέλος ἐπειδὴ ὁ Κούρδ Ἀχμέτ πασᾶς ἔκαμε τὸ πᾶν, ὥστε νὰ παρακινήσει τοὺς Προεστοὺς τῶν πόλεων, νὰ παρακαλέσουν τὸ Σουλτᾶνο, νὰ τοὺς δώσει ἕκ νέου τὸν Κούρδ πασᾶ γιὰ διοικητὴ καὶ προστάτη κατὰ τῶν ληστῶν, τότε ἐβγήκε ἀμέσως ἡ διαταγή, νὰ μὴ εἶναι πιά ὁ Ἀλῆ πασᾶς προστάτης τῶν κατοίκων κατὰ τῶν ληστῶν, παρὰ ὁ Κούρδ πασᾶς θὰ ἔπαιρνε ἕκ νέου αὐτὸ τὸ ἀξίωμα καὶ συνάμα θὰ ἦταν ὁ διοικητὴς τῆς Αὐλώνας. Αὐτὰ τὰ δυὸ ἀξιώματα τὰ στερήθηκε ὁ Κούρδ πασᾶς σχεδὸν ἕνα χρόνον.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἀλῆ μπέης ἐπέστρεψε μὲ τοὺς στρατιῶτες του στὴν πατρίδα του ἀπείραχτος. Δυὸ τρεῖς φορές ἐζήτησε μιὰ θέσι, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. Γι' αὐτὸ ἄρπαξε τὰ ὄπλα, μάζεψε ἀρκετοὺς στρατιῶτες ἀπὸ τοὺς Τόσκηδες (7) καὶ τοὺς Ῥιτσιῶτες (8) καὶ πέρασε ἀπὸ τὰ Ζαγόρια καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχαία Πωγωνιανή. Μολονότι εὐρίσκοντο ἐκεῖ οἱ φρουροὶ τοῦ Κούρδ πασᾶ, ἐν τούτοις ἐρήμαξε τὰ πάντα μέχρι τὰ σύνορα τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἔδωσε τὴν ἄδεια τοὺς στρατιῶτες του νὰ κάνουν κάθε ἐκτροπὴ καὶ νὰ μὴ λογαριάζουν οὔτε Τούρκους οὔτε Χριστιανούς. Αὐτὸ ἔγινε στὸ 1779 καὶ αὐτὴ ἡ τυραννία διήρκεσε μέχρι τὸ 1782.

Ὁ Κούρδ πασᾶς ἐμάζεψε ἐπίσης στρατό, ἂν καὶ μὲ πολλὰς δυσκολίες, γιατί ἦταν χειμῶνας, ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Ἀλῆ καὶ ἐστρατοπέδευσε κοντὰ στὸ Λιμπόχοβο, πού βρίσκεται δυὸ ὥρες μακρὰ ἀνατολικά ἀπὸ τὸ Ἀργυροκάστρο. Εἶχε ἐν συνόλῳ δέκα χιλιάδες ἄντρες καὶ ἀπ' αὐτοὺς οἱ χίλιοι ἦταν ἵππεις. Ἐμοίρασε τὸ στρατό του σὲ πολλὰς ομάδες, νικήθηκε, ἄρχισε ἕκ νέου τὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ πάλι νικήθηκε. Ὁ Ἀλῆς ἦταν ἦταν ὁ πρῶτος πού χτυποῦσε καὶ ἔκανε ἐπίθεσιν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Κούρδ πασᾶς δὲν μπορούσε νὰ καταβάλλει τὸν ἐχθρό του μὲ τὰ ὄπλα, τοῦ ἔκοψε τὸ δρόμον ἀπὸ ὅλες τὶς μεριές, ὥστε νὰ μὴν μπορεῖ νὰ ἐφοδιάζεται μὲ τρόφιμα. Ὅταν ὁ Ἀλῆς ἐξήντησε πιά τὶς προμήθειές του, σηκώθηκε

μέ τὸ στρατό του, ἔκαψε ὅλα τὰ χωριά καὶ τὶς κωμοπόλεις τοῦ Κούρδ πασᾶ καὶ ἐπέστρεψε στὴν πατρίδα του, τὴν Πολλίνα. Ἐπὶ καὶ ὁ Κούρδ πασᾶς μετέβη στὸ Βεράτι, στὴν ἔδρα του στὴν περιοχὴ τῆς Αὐλώνας. Ἡ Αὐλώνα εὐρίσκεται κοντὰ στὴ θάλασσα καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὴν Πολλίνα εἴκοσι ὥρες, ἡ δὲ Πολλίνα ἀπέχει ἀπὸ τὴ βενετσιάνικη νῆσο Κέρκυρα δεκαπέντε ὥρες. Σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς ἐπαρχίες εἶναι ἐν χρήσει ἡ ἄλβανικὴ γλῶσσα μαζὶ μετὰ τὴν κοινὴ ἑλληνικὴ. Οἱ σπουδασμένοι Τοῦρκοι ξαίρουν τὴν τουρκικὴ γλῶσσα, ὅπως καὶ οἱ Χριστιανοί, πὺ ἀσχολοῦνται μετὰ τὶς ἐπιστῆμες ξαίρουν τὴ λογίαν ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Περὶ ἐνὸς τμήματος τῆς Ἡπείρου, πὺ τῶρα λέγεται Χιμάρα καὶ Δωδώνη, καθὼς καὶ περὶ τοῦ γένους τῶν Τσάμηδων σ' αὐτὴν τὴν ἐπαρχίαν.

Ἡ ἐπιφανέστερη πόλις τῶν ἐπαρχιῶν Χιμάρας καὶ Δωδώνης, (πὺ ἡ τελευταία ἐλέγετο ἄλλοτε Θεσπρωτία, ἀλλὰ τῶρα λέγεται Παραμυθία, Παρακάλαμο καὶ Τσάνια) εἶναι τὸ Δέλβινο, κοντὰ στὴ Φοινίκη (πὺ τῶρα εἶναι ἐντελῶς κατεστραμμένη), δυὸ ὥρες μακρὰ ἀπὸ τὴν Κέρκυρα. Ἀπὸ τριάντα χρόνια καὶ δῶθε δὲν ἐκυβέρνησε αὐτὴν τὴν ἐπαρχίαν κανένας ὀθωμανὸς πασᾶς, παρὰ μόνον ντόπιοι. Ἐδῶ ἔχουν τὴν ἔδρα τους δυὸ πασάδες, ἐδῶ γεννημένοι, ὁ Μουσταφᾶς καὶ ὁ Σελήμ, πὺ κυβερνοῦν πότε ὁ ἓνας πότε ὁ ἄλλος. Ὁ πρῶτος εἶναι ὁ πλουσιώτερος. Πρὶν ἀπὸ χρόνια ἐφιλονικοῦσαν συνεχῶς. Ὅποιος ἦταν ἰσχυρότερος στὰ ὅπλα ἐπαιρνε τὴν κυβέρνησιν καὶ εἶχε περισσότερη ἐκτίμησιν ἀπὸ τοὺς Τοῦρκους. Τῶρα εἶναι φίλοι καὶ ζοῦν στὸ Δέλβινο. Ἀπὸ τοὺς πρῶτοντες καὶ τοὺς πλούσιους τοῦ τόπου ἄλλοι εἶναι ὀπαδοὶ τοῦ πρώτου καὶ ἄλλοι τοῦ δευτέρου. Αὐτοὶ οἱ δυὸ κυρίαρχοι ἔχουν στὴν ὑποταγὴν τους μόνον τὸ Δέλβινο καὶ τὴ γύρω περιοχὴ μέχρι τὰ σύνορα τοῦ Ἀργυροκάστρου. Τὴ Χιμάρα καὶ τὴ Δωδώνη ὅχι μόνον δὲν μπόρεσαν ποτὲ νὰ τὶς ὑποτάξουν, παρὰ αὐτοὶ μᾶλλον εἶχαν τὴν ἀνάγκη τους. Δηλαδή ἐκεῖνος ἐγένετο ἰσχυρότερος καὶ ἐπαιρνε τὴν ἐπικυριαρχίαν, πὺ μετὰ τὸ μέρος του ἐπήγαιναν οἱ ἀξιωματοῦχοι καὶ οἱ πρῶτοντες τῆς Χιμάρας καὶ

τῆς Δωδώνης. Τὸ Δέλβινο δὲν ἔχει πάρα πάνω ἀπὸ δυὸ—τρεις χιλιάδες ἄνδρες. Καὶ οἱ δυὸ πασάδες ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸν Κούρδ πασᾶ καὶ τὸν Ἀλῆ μπέη, καὶ ἀπὸ ἐκείνους παίρνουν τὴν ἐξουσίαν. Μόλις ὁ ἓνας τὰ φκιάνει μετὰ τὸν πρῶτον, ἀμέσως ὁ ἄλλος καταφεύγει στὴν προστασίαν τοῦ δευτέρου. Ἡ Χιμάρα καὶ ἡ Δωδώνη εἶναι πολὺ ἀφωσιωμένες στὸν Κούρδ πασᾶ καὶ στὸν Ἀλῆ μπέη. Στὸν Κούρδ πασᾶ, γιατί κατάγεται ἀπὸ μιὰ πολὺ παλιὰ καὶ ἀρχοντικὴ οἰκογένεια τῆς Ἡπείρου, καὶ στὸν Ἀλῆ μπέη ἀπὸ συμπάθεια καὶ ἀγάπη, γιατί ἐξύψωσε καὶ ἐτίμησε τοὺς Ἡπειρώτες, πὺ πρῶτοντα δὲν εἶχαν καὶ πολλὴ ἐκτίμησιν ἀνάμεσα στὶς ἄλλες χῶρες μέχρι τὴ Θεσσαλία. Ἐπειτα, κ' ἀπὸ εὐγνωμοσύνη, γιατί στὴν αὐτὴν τοῦ ἔχει ἓνα μεγάλο ἀριθμὸν ἀπὸ ὑπηρέτες καὶ στρατιῶτες.

Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν κατοίκων τῆς Χιμάρας εἶναι Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι. Στὴ Δωδώνη ὅλοι σχεδὸν εἶναι Τοῦρκοι. Ἀλλὰ καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ εἶναι στὴν πίστη τους ἀμελεῖς καὶ ἀδιάφοροι. Πολλὲς κωμοπόλεις τῶν Τοῦρκων βλέπουν τὸν Ἰμάμη τους μόνον μιὰ φορὰ τὸ χρόνο. Στὶς μεγάλες γιορτὲς ἔρχονται οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὰ μεγαλοχώρια καὶ τὶς κωμοπόλεις πρὸς ἐκεῖνον. Γιὰ ζητήματα θρησκευτικὰ δὲν τσακώνονται ποτέ. Τσακώματα καὶ ἀντιζηλίαι ὑπάρχουν μόνον γιὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ προεστοῦ ἢ γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδας ἢ γιὰ συνοριακὰς διαφορὰς. Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ στὰ περιγραφέντα καὶ ἀνωτέρω μνημονευθέντα μέρη τῆς Ἡπείρου.

Στὴ Χιμάρα εἶναι μιὰ κωμόπολις, πὺ λέγεται Λόπεσι, μετὰ 1000 οἰκογένειαις περίπου, οἱ μισοὶ Τοῦρκοι καὶ μισοὶ Χριστιανοί. Γιορτάζουν μαζὶ τὶς γιορτὲς τους καὶ τοὺς γάμους τους, ἀλλὰ προτιμᾶται πάντα τὸ ἀντρικὸ φύλον. Δηλαδή, ἂν ὁ ἄντρας εἶναι Τοῦρκος, εὐλογεῖ τὸ γάμον ὁ ἰμάμης καὶ τὰ παιδιὰ, πὺ θὰ γεννηθοῦν γίνονται τοῦρκοι. Ἀντιθέτως, ἂν ὁ ἄντρας εἶναι Χριστιανός, εὐλογεῖ τὸ γάμον ὁ Χριστιανὸς παπᾶς. Ἐτσι ζοῦν μαζὶ χωρὶς καμμιὰ ἀνώτερη ἀρχὴ σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἡπείρου.

Ἐνα μέρος τῆς Χιμάρας, περὶ τῆς ὁποίας ὁ λόγος, ἀριθμεῖ ὀλίγους εὐκατάστατους

κατοίκους. Αὐτοὶ ἦταν πού στὸ 1780—1781 ἐφιλονικοῦσαν μὲ τοὺς Βενετσιάνους τῆς Κέρκυρας γιὰ ἓναν τόπο πού δὲν ἤθελαν νὰ τοὺς τὸν παραχωρήσουν οἱ Κερκυραῖοι, μολονότι ἡ Πύλη τοὺς ἔστειλε ἐπανεπιλημμένες διαταγές.

Τῆ στρατιωτικῆ δύναμη στὴ Χιμάρα καὶ στὸ Δέλβινο μαζί μὲ τὴ Θεσπρωτία καὶ διάφορα ἄλλα χωριὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν ὑπολογίσει τοῦλάχιστο σὲ 35 χιλιάδες. Οἱ μισοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶναι Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι καὶ οἱ ἄλλοι μισοὶ εἶναι Τοῦρκοι. Κι' αὐτοὶ ἐπίσης ὁμιλοῦν σπάνια καὶ σὲ λίγα μέρη τὴν κοινὴ Ἑλληνικὴ, ὅπως π.χ. στὸ Δέλβινο, ἀλλὰ ἀκόμη σπανιώτερα ὁμιλοῦν τὴν τουρκικὴ, πού τὴν ξέρουν μόνο ἐκεῖνοι πού τὴ σπουδάζουν ἰδιαιτέρως ἢ ἐκεῖνοι πού κατάγονται ἀπὸ Τουρκικὰ μέρη. Γενικὰ χρησιμοποιεῖται μόνο ἡ ἄλβανικὴ γλῶσσα, πού ὅπως εἶπα ἀνωτέρω εἶναι πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη, πού ὁμιλοῦν στὴν ἀρχαία Ἰλλυρία.

Ὑπάρχουν πολλοὶ ἀπὸ τὰ συχνὰ μνημονευθέντα μέρη τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἡπείρου, πού ἔχουν αὐτοκρατορικὲς θέσεις καὶ ὠρισμένες ἀπολαυές. Ἀπ' αὐτοὺς διορίζονται οἱ περισσότεροὶ Σπαχῆδες (= ἱππεῖς), πού ἔχουν στίς διαταγές τους ὠρισμένα χωριὰ, ὥστε, ὅταν ἡ Πύλη ἔχει πόλεμο, νὰ ἐπιστρατεύονται ὅλοι ἐκεῖνοι, πού ἔχουν παρόμοια εἰσοδήματα στὴ Ῥούμελη, στὴ Θράκη καὶ στὴ Θεσσαλία, ὅπου χωρὶς τὴν ἄδεια τῆς Πύλης δὲν τοὺς ἐπιτρέπεται νὰ ἔχουν καμμιά ἀπολαυή. Ἐκεῖνοι λοιπόν, πού εἰσπράττουν παρόμοια εἰσοδήματα ἀπὸ χωριὰ καὶ πόλεις στίς ἀνωτέρω ἀναφερόμενες ἐπαρχίες, ἐπιστρατεύονται γιὰ τὸν πόλεμο, ἐφ' ὅσον οἱ τοπικοὶ πασάδες ἢ οἱ πασάδες, πού εἶναι γεννημένοι στίς χῶρες αὐτὲς θέλουν ἢ μποροῦν νὰ τοὺς στείλουν στὸν πόλεμο· ἀλλὰ ἂν δὲν θέλουν ἢ δὲν μποροῦν νὰ τοὺς στείλουν, γιὰτὶ πολλὰ μέρη εἶναι ἐλεύθερα ἀπὸ τὸν Τοῦρκο, τότε δὲν πηγαίνουν στὸν πόλεμο.

Σὲ μερικὲς χῶρες, καὶ μάλιστα στὴν Τοσκιριά, στὸ Ἄλβανο, στὴ Ρίτσα, στὴ Χιμάρα καὶ στὴν Κολωνία ἐπικρατεῖ ἡ ἐξῆς συνήθεια: Ὅταν κανένας ἄντρας πεθάνει ἀπὸ φυσικὸ θάνατο, ἔρχονται οἱ μοιρολογίστρες (πού πληρώνονται γιὰ νὰ τοὺς

κλαῖνε) καὶ λέγουν, πὼς δὲν μποροῦν νὰ εἰποῦν ἐπαίνους γιὰ ἓναν πού δὲν ἔχασε τὴ ζωὴ του στὸν πόλεμο, ἔστω κι' ἂν πρωτύτερα εἶχε πάει στὸν πόλεμο. Ἐὰν ὅμως ἔπεσε στὴ μάχη, τότε τὸν ἐξυψώνουν μὲ ὑπερβολικὰ ἐγκώμια, τὸν κατατάσσουν στοὺς ἥρωες καὶ τραγουδᾶνε ὅλα τὰ ἀντραγαθήματα, πού ἔκαμε στὴ ζωὴ του. Σὲ μερικὲς πόλεις συνειθίζουν νὰ τιμοῦν μὲ παρόμοια τραγούδια καὶ τοὺς βαρεῖα πληγωμένους πρὶν ἀκόμα πεθάνουν. Αὐτὰ τὰ ἐγκώμια τὰ κάνουν ὄχι ἀπὸ πρόθεση νὰ μεγαλοποιοῦν τὶς πράξεις τους, παρὰ γιὰτὶ πολέμησαν γιὰ τὴ λευτεριά καὶ τὴν Πατρίδα. Δὲν τοὺς ἐπαινοῦν ὡς μάρτυρες, παρὰ ἐξυμνοῦν μόνο τὸν ἡρωισμό τους, γιὰ νὰ παρακινοῦν μὲ τέτοιους ἐπαίνους τοὺς ἄλλους ἄνδρες καὶ τοὺς νέους νὰ περιφρονοῦν τὸ θάνατο καὶ νὰ σπεύδουν στὴ μάχη χωρὶς δειλία. Γι' αὐτὸ θεωροῦν ἀνάξιους καὶ δειλοὺς ἐκεῖνους πού πεθαίνουν ἀπὸ φυσικὸ θάνατο καὶ ὄχι στὸν πόλεμο. Συνειθίζουν νὰ λένε: «πρέπει νὰ προσπαθήσωμε νὰ βροῦμε ἓναν καλύτερο θάνατο» καὶ ἐννοοῦν τὸ θάνατο στὸν πόλεμο. Αὕτῃ ἡ νοοτροπία μέσα στὴν ὁποία μεγαλώνουν ἀπὸ μικρὰ παιδιὰ, τοὺς κάνει ἀτρόμητους καὶ περιφρονητῶν κινδύνων ὄχι μόνο ὅταν ὑπερασπίζονται τὴ λευτεριά τους καὶ τὴν πατρίδα τους, ἀλλ' ἀκόμα, ὅταν πρόκειται καὶ γιὰ μηδαμινὰ πράγματα.

Οἱ κάτοικοι ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν, πού ἀναφέραμε, καὶ ἰδιαιτέρως τῶν μερῶν τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἡπείρου, ἀγαποῦν τὴν ἐργασία, καὶ εἶναι λιτοδίαιτοι, πρὸ παντὸς στὴν ἐκστρατεία. Δὲν τοὺς νοιάζει οὔτε γιὰ φαί οὔτε γιὰ κρασί, οὔτε γιὰ κρεββάτι οὔτε γιὰ ροῦχα. Περνᾶνε μὲ ψωμὶ καὶ μὲ νερό, δὲν ἔχουν ἀδυναμία στίς γυναῖκες καὶ τιμωροῦν μὲ θάνατο τοὺς παιδερασιές. Εἶναι μνησικάκοι, φιλοχρήματοι καὶ δοξομανεῖς, ὀξυδερεκεῖς, ἀφωσιωμένοι στοὺς ἀνωτέρους τους καὶ δὲν ξεχνοῦν τὴν εὐεργεσία, πού τοὺς ἔγινε.

Πολὺ σπάνια θὰ ἰδεῖ κανεὶς ἓνα φτωχὸ νὰ ζητιανεύει ψωμὶ ἢ λεφτά.

Εἶναι ὀπλοφορεμένοι μὲ τουφέκι καὶ σπαθὶ καὶ στὴ ζώση μὲ πιστόλες. Μερικοὶ ἔχουν δυὸ πιστόλες, μερικοὶ μόνο ἓνα μεγάλο μαχαίρι. Οἱ περισσότεροὶ ἔχουν πι-

στόλες και μαχαίρι, όταν δὲν ἔχουνε σπαθί. Οἱ Σκοδριανοὶ εἶναι πιὸ σβέλτοι στὸ σπαθί, οἱ Ἑπειρωτὲς στὸ τουφέκι. Φροντίζουν νὰ εἶναι τ' ἄρματά τους ὄμορφα καὶ νὰ λαμποκοπᾶνε. Ἡ ἐνδυμασία τους εἶναι ἑλληνικὴ μὲ μικρὴ διαφορὰ ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ. Τοὺς Τούρκους τοὺς ἔχουν γιὰ τὸν πιὸ δειλὸ λαό, κοροϊδεύουν τὴ φορεσιά τους καὶ τοὺς θεωροῦν φυγάδες, μουρντάρηδες καὶ κουτούς.

Στὶς ἐπαρχίες πού ἀναφέραμε συχνὰ οἱ γονεῖς ἔξασκοῦν τὰ παιδιά τους πολὺ λίγο στὶς ἐπιστῆμες, ἀλλὰ πάρα πολὺ καὶ μὲ κάθε τρόπο στὸ θάρρος καὶ στὴν ἀνδρεία, στὴν περιφρόνηση τῶν κινδύνων καὶ τοῦ θανάτου, ἰδιαίτερα ὅταν πρόκειται γιὰ τὴ λευτεριά τους καὶ γιὰ τὴν Πατρίδα τους, καὶ μάλιστα κατὰ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: (Αὐτό, πού θὰ ἐκθέσω, συμβαίνει στὸ Ἀργυρόκαστρο, στὶς ἐπαρχίες: Δρυννόπολη, Λιουτσουριά, στὴν ἀρχαία Πωγωνιανὴ καὶ στὴν πόλη Δέλβινο, μολονότι ὄχι ἀπὸ ὅλους τοὺς γονεῖς. Ἀλλὰ στὶς ἄλλες χῶρες ὅλα τὰ παιδιά ἀπὸ δέκα χρόνων καὶ πάνω τὰ ἔξασκοῦν στὴ σκοποβολὴ μὲ τὸ τουφέκι καὶ μὲ τὸ πιστόλι).

Ὅλους τοὺς μῆνες τοῦ καλοκαιριοῦ συνέχεια συνειθίζουν νὰ μαζεύονται τὰ παιδιά ἀπὸ 10 ἕως 18 χρονῶν. Μοιράζονται σὲ ομάδες καὶ τσακώνονται παρουσία τῶν γονέων τους μὲ πέτρες, μὲ ξύλα ἢ μὲ σφεντόνες. Συχνὰ χτυπιῶνται δυνατὰ, ματώνονται πολὺ καὶ μισερεύονται κιόλας. Ἄν σὲ καμμιά τέτοια συμπλοκὴ πεθάνει κανένα παλληκάρι, κάνουν διακοπὴ γιὰ λίγες μέρες κι' ὕστερα ἀρχινᾶν τὸ τσάκωμα πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ὅσο πιὸ πολὺ περιφρονεῖται ἀπὸ τοὺς θεατὲς ἢ νικημένη ομάδα, ἄλλο τόσο ἐπαινεῖται ἢ νικητὴ ομάδα. Ἐὰν κανένας ἀπὸ τοὺς νεανίσκους ἔχει πληγωθεῖ ἑλαφρῶς ἢ σοβαρὰ, τότε ἀποδείχνει πὼς ἔχει ἐξαιρετικὸ ψυχικὸ σθένος, εἰς δείχνει πὼς δὲν αἰσθάνεται καθόλου τὸν πόνο. Τὸ πιὸ ταπεινωτικὸ γι' αὐτὸν θὰ ἦταν, εἰς ἐκλαιε ἢ ἂν ἔδειχνε ὅτι αἰσθάνεται τὸν πόνο. Πολλοὶ νεανίσκοι φέρουν μαζί τους κρυφὰ πιστόλια, ἀκόμα καὶ ὅταν γίνονται αὐτὲς οἱ δημόσιες παιδικὲς μάχες, ὅποτε κατὰ τὴ συμπλοκὴ πέφτει πότε—πότε καὶ καμμιά πιστολιά. Ἀλλὰ ἂν κανένας νέος

πληγωθεῖ ἢ σκοτωθεῖ ἔστω καὶ ἀπὸ ἀπροσεξία, τότε ἐκεῖνος, πού θὰ τοῦ βροῦνε τὸ πιστόλι, τιμωρεῖται μὲ θανατικὴ ποινὴ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ:

1. Ἀ λ β α ν ο ἰ: Κατὰ τὴ γνώμη μερικῶν συγγραφέων ὁ λαὸς αὐτὸς ἔχει τὴν καταγωγὴν τοῦ ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἰλλυρία. Κατὰ τὴ γνώμη ἄλλων κατάγονται ἀπὸ ἐκεῖνους τοὺς Ἀλβανούς τῆς Ἀσίας, πού εὐρίσκοντο στὸ βουνὸ Ἄλβα. Ὁ *Rollin* διηγεῖται, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Τίτος, ἀφοῦ κατενίκησε τὴν Κοίλη Συρία, ὑπέφερε πολλὰ ἀπὸ τοὺς Γεωργιανούς καὶ τοὺς Ἀλβανούς. Ἐν τούτοις ἄλλοι λέγουν, ὅτι προέρχονται ἀπὸ τοὺς Κέλτες, ἀφοῦ ἔφτασαν ἀπὸ τὴν πόλη Ἰαπυγία στὸ Δυρράχιο καὶ ἔπειτα ἐπροχώρησαν πρὸς τὴ βόρειο Μακεδονία καὶ διασκορπίστηκαν μάλιστα καὶ μέσα στὴν Ἑπειρο.

2. Μ ε χ μ ε τ Π α σ ᾶ ς: Αὐτὸς ἦταν ἓνας ἄνδρας μὲ ἐξαιρετικὴ ἱκανότητα καὶ πείρα, πού ἀπὸ ἀτλὸς στρατιώτης ἀνέβηκε στὸ ἀξίωμα τοῦ στρατάρχου. Μπορεῖ νὰ εἰπεῖ κανεὶς, ὅτι ἔγινε ἓνας μικρὸς μονάρχης, πού δὲν ἐφοβόταν καὶ τόσο πολὺ τὴν Ὑψηλὴ Πύλη. Ἡ ὀθωμανικὴ Αὐλὴ ἐπροσπάθησε, ἰδιαίτερος τότε πού ὁ Μεχμέτ στὸν τελευταῖο ρωσοτουρκικὸ πόλεμο ἔστρατολόγησε στρατιῶτες γιὰ τοὺς Ρώπους, νὰ τὸν ξεπαστρέψει μὲ εἰδικούς κρυφοὺς ἀπεσταλμένους καὶ ἀκόμα μὲ τὸν Μπεγλέρμπεη τῆς Ρούμελης. Ἀλλὰ ὁ Μεχμέτ ἦταν πολὺ ἐπιφυλακτικὸς καὶ ὅλες οἱ ἀπόπειρες ἐματαιώθηκαν. Τὴν ἐπαρχία τῆς Ἰσκεντερίας τὴν ἐφοδίασε μὲ τόσο καλοὺς νόμους καὶ τόσο ἐπιτυχημένους διατάξεις, ὥστε σήμερα μπορεῖ κανεὶς νὰ θεωρήσει τὴν πρωτεύουσά της σὰν τὴν πιὸ εὐτυχισμένη ἀπ' ὅλες τὶς πόλεις τῆς βορείου Μακεδονίας. Δὲν εἰσήγαγε μόνο τὸ ἐμπόριο στὴ χώρα, ἀλλὰ κατήρτισε στρατό, ἔφερε πολεμικὸ στόλο καὶ κανόνια καὶ ἐδημιούργησε στρατιωτικὴ ἐπιμελητεία. Ἀπὸ τὴν πρωτεύουσά του συντηρεῖται 25 χιλιάδες στρατὸς (10 χιλιάδες ἵππεῖς καὶ οἱ ὑπόλοιποι πεζοί).

Τὸ Σκούταρι πρέπει νὰ εἶναι ἔτσι ἐτοιμασμένο, ὥστε μόλις δώσει τὴ διαταγὴ ὁ Μεχμέτ πασᾶς νὰ κάνει μέσα σὲ λίγες ὥρες τὸ στρατὸ ἐτοιμοπόλεμο.

Ὅσον καιρὸ ἔζουσε, ἔκανε σχεδὸν πάντοτε πολέμους μὲ τοὺς γειτόνους του. Κατενίκησε πολλούς. Ἐναν πασᾶ τὸν κατεδίωξε μὲ τὸ στρατό του μέχρι τὴν Ὀχρίδα καὶ τὸν ἐσκότωσε. Ἐφιλονίκησε μὲ τὸν Κούρδ Πασᾶ, πού κατεῖχε τὶς πόλεις Καμπάγια καὶ Τίρανα καὶ εἶναι ἀκόμα στὴ ζωὴ, ὅπως θὰ διηγηθοῦμε. Ὁ Κούρδ πασᾶς ἐπολέμησε γιὰ χατήρι τῆς ἀδελφῆς τοῦ Σουλτάνου, πού κυβερνάει τώρα, ἐπειδὴ ὁ Μεχμέτ πασᾶς ἐπετέθη κατὰ τῶν δύο αὐτῶν πόλεων μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι ἦταν ἰδιοκτησίαις του, τὶς ἐκυρίευσε καὶ γιὰ μερικὸν καιρὸ ἐπλήρωσε στὴν ἀδελφῆ τοῦ Σουλτάνου ἓναν ἐλάχιστο φόρο. Ἀλλὰ σ' αὐτὸν τὸν πόλεμο ἐνίκηθηκε πολλὰς φορὲς ἀπὸ τὸν Κούρδ πασᾶ, γιὰτὶ ἐκεῖνος

είχε βοηθούς δυὸ γενναίους ἀρχηγούς ἀπὸ τὴν Ἡπειρο, τὸν Ἀλῆ μπέη ἀπὸ τὴν Πολλίνα (πὺ πρῶτῃτερα ὠνομάζετο Τεπελένι) καὶ τὸν Ἰσλάμ μπέη ἀπὸ τὴν Κλεισούρα, πὺ ἐνώθησαν μαζί του μὲ ἀρκετὸ στρατὸ καὶ ἔδωκαν δείγματα πραγματικῆς ἀνδρείας στὴ μάχη κοντὰ στὴν Καμπάγια.

Μέσα στὰ στρατεύματα τοῦ Σκούταρι εὐρίσκονται πολλοὶ καθολικοὶ ἀξιωματικοὶ μερικοὶ ὡς ἐθελοντὲς γιὰ νὰ ὑπερασπίζονται τὴν Πατρίδα τους, καὶ ἄλλοι κατὰ διαταγὴ τοῦ Μεχμέτ πασᾶ.

3. Μ ο υ λ ᾶ π α σ ᾶ ς: Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μεχμέτ πασᾶ, τὸν καιρὸ πὺ ἀπεκατεστάθη ἡ εἰρήνη μεταξὺ τῶν Ρώσων καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Πύλης, ὁ Σουλτᾶνος ἔστειλε στὸ Μουλᾶ πασᾶ μιὰ πολὺ ἐπίσημη διαταγὴ, νὰ ξεκινήσει ἀμέσως γιὰ τὸ Μωριᾶ, γιὰ νὰ δώσει ἕνα τέρμα στὴν ἀνυπακοή καὶ νὰ τιμωρήσει τοὺς ἐκεῖ Ἀλβανούς, πρὸ παντὸς τοὺς Τσάμηδες (ὀνομαζομένους ἄλλοτε Δωδωνίτες καὶ Θεσπρωτοὺς), πὺ φιλονικοῦσαν συνεχῶς γιὰ τὸ μισθὸ μαζί μὲ τοὺς Μπεκιάρηδες ἀπὸ τὴν Ἡπειρο. Ἐντελῶς ἀνύποπτος ἀνεχώρησε ὁ Μουλᾶ πασᾶς καὶ ἐπέρασε μὲ τὰ πλοῖα του καὶ μὲ δυὸ χιλιάδες στρατὸ ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, ὅπου οἱ Βενετσιᾶνοι τοῦ ἀπένειμαν τιμὲς μὲ πολλοὺς κανονιοβολισμοὺς καὶ μὲ πολλὰ δείγματα φιλίας καὶ εὐγενείας. Ἐφτάσε στὴν Πάτρα, κατενίκησε τοὺς Τσάμηδες καὶ τοὺς ἔδιωξε ἔξω ἀπὸ τὸ Μωριᾶ.

Αὐτοὶ οἱ λαοὶ ἀπαιτοῦσαν καὶ ἀπαιτοῦν ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἐπαρχία τοῦ Μωριᾶ τὸ χρεωστούμενο μισθὸ γιὰ τὶς ὑπηρεσίες πὺ προσέφεραν, ἐπειδὴ μαζί μὲ τοὺς Μπεκιάρηδες κατὰ τὸ ρωσοτουρκικὸ πόλεμο κατενίκησαν τοὺς ἐπαναστάτες καὶ ἀνυποτάχτους Μωραῖτες. Ἀλλὰ εἶναι γνωστὸ, ὅτι ἐπῆραν τὰ ὄπλα κι' ἐπολέμησαν ὄχι ἀπὸ διάθεση νὰ ὑπηρετήσουν τὴν Πύλη, παρὰ γιὰ νὰ λεηλατήσουν. Γιὰ τὸ ἐπολέμησαν ὄχι μόνον ἐναντὶα στοὺς ἐπαναστάτες Χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ ἐναντὶα στοὺς ἰδίους τοὺς Τούρκους, ἀκόμη καὶ ἐναντὶα στοὺς πασάδες, πὺ ἐστάλησαν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη ἐναντίον τους. Αὐτὰ ὅλα ἔγιναν τόσο στὸ Μωριᾶ ὅσο καὶ σὲ ὀλόκληρη τὴ Ρούμελη. Ἀλλὰ μόνον Χριστιανούς ἔπαιρναν γιὰ σκλάβους, ἐπειδὴ τοὺς Τούρκους δὲν μπορούσαν νὰ τοὺς πουλήσουν ἔξω ἀπὸ τὴ Ρούμελη.

Ἀνάμεσα στοὺς Τσάμηδες καὶ Μπεκιάρηδες ὑπάρχουν πολλὰ χριστιανικὰ στρατιωτικὰ τάγματα. Οἱ ὑπόλοιποι εἶναι ἀπὸ τὴν Ἡπειρο.

4) Μ α χ μ ο ὕ τ π α σ ᾶ ς: Ἐναντὶα στὴν ἐπαρχία τῆς Σκόδρας καὶ στὴν πρωτεύουσά της, τὸ Σκούταρι, ἔστειλε ἡ Πύλη κάποιον Μεχμέτ πασᾶ ἀπὸ τὴν Ἡπειρο, πὺ ὁ Μεχμέτ πασᾶς ὁ πατέρας τοῦ Μαχμούτ πασᾶ τὸν ἐμισοῦσε πάρα πολὺ. Ἐκεῖνος ἔξεστράτευσε μὲ σουλτανικὸ φερμάνι μαζί μὲ πολλοὺς πασάδες μὲ δυὸ καὶ τρεῖς ἀλογονουρὲς καὶ εἶχε σύμμαχον ἕναν ὀθωμανὸ πασᾶ ὀνόματι Καρᾶ Μεχμέτ Ἀϊτουνηλῆ, ἀργότερα Μπεγλέρμπεη τῆς Ρούμελης. Ἀλλὰ ὁ Μαχμούτ πασᾶς τῆς Σκόδρας τοῦ ἐπετέθη αἰφνιδιαστικὸν κοντὰ στὸ κάστρο Λές, τὸν

ἔπιασε αἰχμάλωτο καὶ τὸν ἐλήστεψε μαζί μὲ ὄλους τοὺς συντρόφους του, χωρὶς ἡ πράξη νὰ τιμωρηθεῖ ἀπὸ τὸ Σουλτᾶνο. Ἡ Τουρκικὴ Αὐλὴ ἐφοβόταν, μήπως ξεσπάσει γενικὸς πόλεμος, ἐὰν συμμαχοῦσαν περισσότερες ἐπαρχίες καὶ γι' αὐτὸ θέλησε αὐτὴ τὴ φορὰ νὰ κάμει πὺς δὲ βλέπει. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀποκρύψει τὸ φόβο τῆς ἐδέχτηκε τὴ μεσολάβηση τοῦ Βαΐλου τῆς Βενετίας, ὅπως λέει ὁ κόσμος, καὶ ἀφοῦ πια δὲν μπόρεσε νὰ ἐγκαταστήσει στὸ Σκούταρι τὸν κυνηγημένο Μεχμέτ πασᾶ ἔστειλε στὸ Μαχμούτ πασᾶ πλήρη ἀμνηστία καὶ συγχώρεση ὄλων τῶν ἐγκλημάτων καὶ ἔτσι ἔμεινε στὰ χέρια του ἡ ἀνωτάτη ἐξουσία.

5. Ἀ ρ γ υ ρ ὀ κ α σ τ ρ ο: Αὐτὴ ἡ πόλη ἐλέγετο κάποτε Ἀντιγόχεια ἀπὸ τὸν ἰδρυτὴ τῆς Ἀντίγονο. Τώρα λέγεται Ἀργυρόκαστρο. Κεῖται κοντὰ στὴν ἀρχαία πρωτεύουσα τῆς Ἡπείρου Μολοσσία, πὺ ἐπῆρε τὸ ὄνομά της ἀπὸ τὸ Μολοσσό, τὸ γιὸ τοῦ Πύρρου, τοῦ γιου τοῦ Ἀχιλλέα. Εἶναι πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Δρυνοπόλεως, πὺ τὴ διαρρέει ὁ Δρύνος ποταμὸς. Κοντὰ στὸ Ἀργυρόκαστρο εἶναι ἡ παλαιὰ Πωγωνιανή, ἡ Ζαγοριά, ἡ Λιουτζουριά, καὶ ἕνα μέρος τῆς Ἀλβανίας, πὺ οἱ Ἀλβανοὶ τὸ ὀνομάζουν Ἀλβανον. Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν αὐτῶν εἶναι ἱκανοὶ πολεμιστὲς, ἐκτὸς τῆς Λιουτζουριάς, πὺ οἱ ἄνδρες ταξιδεύουν συχνὰ στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἐκτὸς ἀπὸ ἕνα μέρος τῆς παλαιᾶς Πωγωνιανῆς δὲν εὐρίσκει κανεὶς ἐκεῖ κανέναν πὺ νὰ μὴν εἶναι ὀπλισμένος καὶ οἱ χειροτέχνες καὶ οἱ γεωργοὶ εἶναι ἐξησκημένοι στὸν πόλεμο. Σ' αὐτὴν τὴν πόλη ἔδωκαν κάποτε κοινὸν ὄρκο ὁ λαὸς τῆς Ἡπείρου μαζί μὲ τοὺς βασιλιάδες του: ὁ λαὸς ὅτι θὰ μείνει πιστὸς στὸ βασιλιά του καὶ ὁ βασιλιάς ὅτι θὰ προστατεύει, θὰ καθοδηγεῖ καὶ θὰ κυβερνάει τὸ λαὸ. Σὲ ὄλες τὶς χῶρες πὺ ἀνέφερα ὑπάρχουν 50 χιλιάδες στρατιῶτες.

Οἱ προεστοὶ αὐτῆς τῆς πόλης ὀνομάζονται Σ π α χ ῆ δ ε ς. Αὐτὸ τὸ ἀξίωμα τὸ ἔχουν οἱ πλούσιοι ὄχι μόνον στὰ Ἰωάννινα ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλες πόλεις. Ὁ πληθυσμὸς τῶν Ἰωαννίνων εἶναι 20 χιλιάδες. Ἀπ' αὐτὲς οἱ 8 χιλιάδες εἶναι σὲ στρατιωτικὲς καὶ σὲ διάφορες ἄλλες ὑπηρεσίες.

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν Τούρκων ἀδιαφορεῖ γιὰ τὴ θρησκεία τῶν κατοίκων καὶ περιφρονεῖ τὴ λειτουργία τους. Σχεδὸν ὄλες οἱ ἐπαρχίες εἶναι ἀφωσιωμένες στὴν ὀρθόδοξη Χριστιανικὴ θρησκεία ἐκτὸς ἐλαχίστων, ὅπου Τούρκοι καὶ Χριστιανοὶ εἶναι ἀνάμεικτοι, γιὰ τὸ ἀπαιτοῦν οἱ περιστάσεις ἕνεκα τῆς ἀνάγκης τοῦ ἐμπορίου.

Τὸ Ἀργυρόκαστρο ἀπέχει ἀπὸ τὴν Κέρκυρα σχεδὸν 10 ὄρες. Ὁ δρόμος περνάει ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ Ἀκροκεραύνεια πὺ τώρα λέγεται Σοπωτό, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς θάλασσας χρειάζεται κανεὶς 20 ὄρες μέχρι τὴν Αὐλῶνα. Ὁ δρόμος εἶναι ἴσιος καὶ περνάει ἀπὸ τὴν Πολλίνα, τὴν πατρίδα τοῦ Ἀλήμπεη.

6. Ἀ λ ῆ — μ π ῆ ς: Φαίνεται πὺς ὁ Κούρδ πασᾶς ἤθελε νὰ ἀπονεύει στὸν Ἀλήμπεη ὄλες

τις τιμές, πού τοῦ ἀνήκαν. Αὐτὸς ὁ Ἀλῆς ἦταν γυιὸς τοῦ Βελῆ πασᾶ ἀπὸ τὴν πιὸ ἀρχοντική γενιά τῶν Τόσκηδων καὶ ἀπὸ τις πρῶτες οἰκογένειες ὅλης τῆς Ἡπείρου. Ἔχει τὴν ἔδρα του στὴν Πολλίνα, πού ἄλλοτε ἐλέγετο Ἀπολλωνία, τώρα εἶναι πρωτεύουσα τῆς Τοσκιριᾶς καὶ κεῖται κοντὰ στὸν ποταμὸ Ἀῶ, 60 μίλλια μακρὰ ἀπὸ τὴ θάλασσα.

Σ' αὐτὴν τὴν πόλη ἐστάλη στὰ παλιὰ χρόνια ὁ Ὀκτάβιος Αὐγουστος γιὰ νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τις ἐπιστῆμες, γιὰτὶ ἦταν περίφημη τόσο γιὰ τὴ μόρφωση ὅσο καὶ γιὰ τὸν καλλωπισμὸ τῆς. Ὁ Ἀλήμπεης ἦταν ἀκόμα παιδί, ὅταν ἀπέθανε ὁ πατέρας του. Ἐν τῷ μεταξὺ παρέλαβε τὴν Κυβέρνηση ἢ μητέρα του μαζί μὲ τὸν ἐξαδελφὸ του. Ὅταν ὁ Ἀλῆς ἔγινε 12 χρόνων ἐξεστράτευσε γιὰ νὰ παραλάβει μόνος του τὴν κυβέρνηση.

7. Τ ὀ σ κ η δ ε ς: Οἱ Τόσκηδες τιμοῦν τὸν Ἀλῆ ὑπερβολικά, γιὰτὶκατάγεται ἀπὸ τὴν πιὸ ἀρχοντική γενιά. Τὸν ἀναγνωρίζουν σὰν τὸ ἀνώτατο ἀρχηγό τους, ἐφ' ὅσον αὐτὸ δὲν τοὺς φέρνει καμμιά βλάβη, ἀλλὰ μόνον ὀλίγοι δείχνουν ὑπακοή σ' αὐτόν. Ὁ στρατὸς του εἶναι τοῦλάχιστο 15 χιλιάδες ἄντρες. Σχεδὸν ὅλοι, ἀξιωματικοὶ καὶ πεζοί, εἶναι τόσο καλὰ γυμνασμένοι στὸ τρέξιμο, ὥστε, καὶ ὅταν ἔχουν ἄλογα, δὲν χρησιμοποιοῦν.

Πάρα πολλές ἐπαρχίες μαζί μὲ τὰ μέρη τῆς Ἡπείρου δὲν ἔχουν καμμιά διοικητικὴ ἀρχὴ οὔτε γραπτὸ νόμο. Γιὰτὶ ἀπὸ τὴν παιδικὴ τους ἡλικία, ἀκόμα ἀπὸ 8 χρόνων εἶναι χαραγμένο στὴν καρδιά τοῦ καθενός, τί ἐπιτρέπεται καὶ τί ἀπαγορεύεται νὰ κάμει. Τόσο γενναία εἶναι αὐτὴ ἢ φυλὴ τῶν Τσάμηδων, ὥστε ὅταν παρίσταται ἀνάγκη ἀρπάζουν τὰ ὄπλα ἀκόμα καὶ οἱ γυναῖκες. Εἶναι ὅλοι ὑποχρεωμένοι νὰ προσφέρουν τὴ συνδρομὴ τους στὸν Ἀλῆ, ἐφ' ὅσον κανεὶς τοῦ προξενεῖ κακό. Στις ἄλλες διαμάχες, πού ἀρχίζει μόνος του ὁ Ἀλῆς, προστρέχουν μερικοὶ ἀπὸ ἀγάπη, ἄλλοι πάλι στρατολογοῦνται ὡς μισθοφόροι καὶ ἂν ζητάει κι' ἄλλους, ἀκολουθοῦν κι' ἐκεῖνοι. Ἀλλὰ τὸν βοηθοῦν μόνον στις συγκρούσεις, πού γίνονται μὲ τοὺς Ἡπειρώτες ἢ τοὺς Μακεδόνες. Ἐνάντια σὲ ξένους ἐχθροὺς δὲν πιάνουν τὰ ὄπλα οὔτε καὶ γιὰ χατήρι τοῦ Σουλτάνου. Εἶναι πάνω ἀπὸ 35 χρόνια, πού δὲν πληρώνουν τίποτα στὴν Ὑψηλὴ Πύλη. Αὐτοὶ οἱ λαοὶ ἐπῆραν ἀργότερα τὸ ὄνομα τῶν Τόσκηδων. Κατοικοῦν κοντὰ στὸν ποταμὸ Ἀῶ πού τώρα λέγεται Βοῖοῦσα. Πολλοὶ κατοικοῦν ἐπίσης σὲ χωριά.

8. Ρ ι τ σ ι ῶ τ ε ς: Αὐτοὶ κατοικοῦν ἀπέναντι σιτὴ Μολόσσα καὶ σιτὸ Ἀργυροκάστρο, ὄχι μακριὰ ἀπὸ τὴ Λιουτσουριά, πού εἶναι ἐπαρχία τοῦ Ἀργυροκάστρου. Σιτὴ μέση εἶναι ἓνας μέγας κάμπος, πού τὸν διασχίζει ὁ Δρύνος πού χύνεται στὸν ποταμὸ Ἀῶ. Ἔχουν ἕξ χωριά. Τὸ πιὸ ἐπίσημο εἶναι τὸ Χόρμοβο. Ὅλοι εἶναι Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοὶ ἀνάμεικτοι μὲ λίγους Τούρκους, πού ζοῦν ἐκεῖ. Τώρα ὅμως τοὺς ἔχουν διώξει τοὺς Τούρκους, γιὰτὶ βρήκανε πὼς εἶναι

σπιοῦνοι. Οἱ Ριτσιῶτες εἶναι ὅλοι τους πολεμικοὶ καὶ ἀποτελοῦν δύναμη περίπου 3000 στρατιῶτες. Ἔχουν ἓνα ἰδιαίτερο εἶδος ἀριστοκρατίας. Ἐκεῖνο τὸ γένος ἐκτιμᾶται περισσότερο, πού εἶναι πολυπληθέστερο. Ἐὰν κάποιος πρόκειται νὰ τιμωρηθεῖ γιὰ ἓνα σφάλμα, τὸν τιμωροῦν ὅλοι, καθὼς ἐπίσης τὸν ἐπαινοῦν ὅλοι ἐὰν εἶναι γιὰ ἔπαινο. Ὑποθεθεῖστω, ὅτι κάποιος ἔκαμε φόνο. Τότε παραδίδεται στοὺς πλησιεστέρους συγγενεῖς τοῦ σκοτωμένου, πού ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ἀφήσουν ἐλεύθερο ἢ νὰ τὸν σκοτώσουν. Ἐὰν ὁ φονιάς ἔχει δραπετεύσει σὲ ἄλλη ἐπαρχία, τότε ὁ λαὸς τοῦ ἀφαιρεῖ τὸ σπιτί του καὶ ὅλη τὴν περιουσία του καὶ τὰ δίνει στοὺς συγγενεῖς τοῦ σκοτωμένου. Ἐὰν ὁ φονιάς ἐπιστρέψει στὴν πατρίδα του, τότε ἔχει ὁ καθένας τὸ δικαίωμα νὰ τὸν σκοτώσει. Ἔτσι τιμωροῦν ἐπίσης καὶ τοὺς προδότες τῆς πατρίδος, ἔστω κι' ἂν εἶναι οἱ πιὸ πρὸυχοι τῆς χώρας. Κάτω ἀπ' αὐτὲς τις συνθήκες ἐκδικάζονται καὶ μικρότερα παραπτώματα, πού γιὰ ἐλάχιστα ἀπ' αὐτὰ προβλέπονται ὀρισμένες τιμωρίες. Γενικὰ ἀναγκάζονται οἱ ἄνθρωποι νὰ τηροῦν τοὺς νόμους. Ἀλλὰ ὅταν συμβαίνουν παρανομίες καὶ δὲν τιμωροῦνται, τότε ἐπακολουθεῖ πόλεμος, μεγάλη συμφορὰ καὶ ἀποσύνθεση μέσα στὸ λαό. Νόμο γραπτὸ δὲν ἔχουν, ἀλλὰ οἱ νόμοι εἶναι ἀπ' ἀνεκαθεν στὴν καρδιά τους τυπωμένοι. Σχεδὸν τοὺς ἴδιους ἀγραφους νόμους ἔχουν διάφορα μέρη τῆς Τοσκιριᾶς, τῆς Χιμάρας καὶ τοῦ Ἀλβανου (πού τὸ τελευταῖο εἶναι ἐπαρχία τοῦ Ἀργυροκάστρου μὲ πολλὰ χωριά καὶ μὲ πρωτεύουσά τους τὴ Μολοσσία). Ἡ ἀνάγκη προκαλεῖ τέτοιους νόμους σ' αὐτόν τὸ λαό, καὶ ἡ ἀμάθειά τους εἶναι ἡ αἰτία, νὰ μὴν κάνουν καλύτερους. Χωριά, πού ἔρχονται σὲ ἐπικοινωνία μὲ ἄλλα, ἔχουν παρόμοιους νόμους. Ὅταν κάνουν ἐκδρομές, ἔχουν ἀρχηγούς καὶ ἀξιωματικούς σύμφωνα μὲ μιὰ ἱεραρχία, γιὰ νὰ ἀποφεύγεται κάθε κακό, πού γεννιέται ἀπὸ τὴν ἀναρχία, ἐνῶ στὴν πατρίδα τους δὲν ἔχουν κανένα ἀξιωματικὸ ἢ προεστὸ γιὰ νὰ διώχνουν τὴν ἀντιζηλία καὶ τὸ φθόνο.

9. Κ ο ῦ ρ δ π α σ ᾶ ς, Α ὕ λ ῶ ν α: Ἐδῶ εἶναι μέχρι σήμερα ἀνωτάτη κεφαλὴ ὁ Κούρδ πασᾶς. Σ' αὐτόν ὑπάγονται ἢ ἐπαρχία τῆς Αὐλώνας, ὅπου κεῖται τὸ Βεράτι, ἢ ἐπαρχία Πρεμετῆς, ἢ Κολωνία, ἢ Κόνιτσα, ἢ Γκιόρτσα (πού κάποτε ἐλέγετο Κορυτσᾶ) καὶ ἡ Βοσκόπολη. Ἐνα μέρος ἀπὸ τὸ Ἀργυροκάστρο μὲ τὴν περιοχὴ του ἀνήκει στὸν Κούρδ πασᾶ, τὸ ἄλλο ἀνήκει στὸν Ἀλῆ μπέη, καθὼς ἢ Δωδώνη καὶ Χιμάρα ἀνήκουν σιτὸ Δέλβινο.

Ἀπὸ τὰ Γιάννενα καὶ τίς γειτονικὲς χῶρες μέχρι τὴ Λάρισα ὅλοι φοβοῦνται τὸν Κούρδ πασᾶ. Σὲ ὅλα τὰ μέρη ἔχει τοὺς φύλακες καὶ τοὺς ἐπόπτες του. Ὁ Βαλῆς τῆς Ρούμελης ἔχει τὴν ἔδρα του σιτὸ Μοναστήρι, πού λέγεται ἐπίσης Βετόλια. Ἀλλ' αὐτόν λίγο τὸν ὑπολογίζουν ἐξ αἰτίας τοῦ Κούρδ πασᾶ. Σιτὸ Ρούμελη—Βαλεσῆ μόνις ὑπακούουν καὶ κεῖνες οἱ πόλεις, πού βρίσκονται γύρω του. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐδῶ κυβερνάει ὁ Κούρδ πασᾶς, τοῦ εἶναι ἀφωσιωμένοι οἱ περιο-

σότεροι προεστοί και τοπάρχες τόσο οί Χριστιανοί όσο και οί Τούρκοι. Γι' αυτό οί Βαλῆδες τῆς Ρούμελης κάνουν παράπονα στην Κωνσταντινούπολη. Ὁ λαός ἀγαπάει τὸν Κούρδ πασᾶ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁμως οί Χριστιανοί, γιατί τοὺς χρησιμοποιοῦν ὡς συμβούλους, τοὺς ἐπιτρέπει μεγάλη ἐλευθερία καὶ γιατί ἀπὸ τὸν καιρὸ πού κυβερνάει, ἔχει ἐπιτρέψει ἐντελῶς ἀφιλοκερδῶς νὰ χτισθοῦν 40 ἐκκλησιές. Ἀπὸ τίς ἐπαρχίες, πού ἀνέφερα πρὸ πάνω, ὁ Κούρδ πασᾶς μπορεῖ νὰ μαζέψει ἓνα στρατὸ ἀπὸ 15 χιλιάδες πεζοὺς καὶ 8 χιλιάδες ἵππεῖς.

Οί ληστὲς τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας εἶναι οί περισσότεροι Χριστιανοί. Χριστιανοί εἶναι ἐπίσης οί ἀρχηγοί καὶ προεστοί τους. Ἡ φορεσιά τους εἶναι ἡ ἴδια μὲ τὴ φορεσιά τῶν Ἀλβανῶν. Δὲν ἔχουν σπίτια, παρὰ λημεριάζουν μέσα στὰ δάση, μέσα σὲ σπηλιές ἢ σὲ κουφάλες χοντρῶν δένδρων, ἀπὸ ὅπου κάνουν αἰφνιδιασμούς στοὺς ταξιδιώτες, Χριστιανούς καὶ Τούρκους, τοὺς ληστεύουν, τοὺς σκοτώνουν ἢ σκοτώνονται ἀπ' αὐτούς. Ὁ ἀριθμὸς τους ἀνέρχεται σὲ 50—100, καμμιά φορὰ καὶ σὲ 200 ἄνδρες. Κάνουν αὐτὴ τὴ δουλειὰ ἀπὸ ἀπελπισία, ἢ ἀπὸ φόβο τιμωρίας, πού θέλουν νὰ ξεφύγουν, ἢ ἀπὸ ἀγάπη πρὸς τὴ ζωὴ τους, πού θέλουν νὰ τὴ σώσουν, ἀκόμα καὶ κάτω ἀπὸ αὐτὲς τίς συνθῆκες πού βρίσκονται. Μερικοὶ ζοῦν κοντὰ στὴν Πίνδο (πού τῶρα λέγεται Μέτσοβο), ἄλλοι στὰ βουνὰ τῆς Ἄρτης (Ἀκαρνανίας), ἄλλοι στὸ Καρπενήσι καὶ στ' Ἄγραφα, δηλαδὴ στὴ Ρούμελη. Ἐκεῖ ἐπάνω εἶναι σὺν ἀποκλεισμένοι καὶ γιατί οί δρόμοι εἶναι δύσβατοι καὶ τὰ μέρη ἀπρόσιτα καὶ γιατί τοὺς Τούρκους τοὺς ἐμποδίζουν τὰ

ἴδια τὰ φορέματά τους, ὥστε νὰ μπορέσουν καταδιώξουν ἢ ἐντελῶς νὰ ἐκδιώξουν αὐτὸν τὸν συρφετό. Αὐτοὶ ἦταν οί πρῶτοι πού προσῆλθαν στὸ ρωσικὸ στρατό. Ἀργότερα τοὺς ἀκολούθησαν κι' ἄλλοι. Ἀφ' ὅτου τοὺς ἀφήρεσαν τοὺς ἀρχηγούς καὶ ἀφ' ὅτου ὁ Κούρδ πασᾶς τοὺς ἐνίκησε καὶ τοὺς ἐκυνήγησε, καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους ὅσοι ἐδήλωσαν ὑποταγὴ, τοὺς ἐπῆρε στὴν ὑπηρεσία του δὲν ὑπάρχουν πια τέτοιου εἴδους ληστὲς. Ὁ λαός φαίνεται ὅτι τῶρα εἶναι εὐχαριστημένος γιατί δὲν κινδυνεύουν πια οὔτε ἡ ζωὴ του οὔτε τὰ ἀγαθὰ του.

10. Χιμάρα: Ὁλη ἡ ἐπαρχία τῆς Χιμάρας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὴ μεριά τῆς θάλασσας, πού κεῖται ἀπέναντι στὴν Κέρκυρα, κατοικεῖται ἀπὸ τοὺς λεγόμενους Τουρκο—Χριστιανούς (ἢ μισότουρκους καὶ μισοχριστιανούς). Πιὸ μέσα πρὸς τὴν ἐνδοχώρα ὑπάρχουν ἄλλες μεγαλύτερες πόλεις, ὅπως ἡ Νιβίτσα, ὁ Ἅγ. Βασίλειος, ἡ Λυκορώσια καὶ ἄλλες μικρότερες. Σὲ ὅλες αὐτὲς κατοικοῦν Χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι ἢ Ἕλληνες. Πᾶνε πάνω ἀπὸ 30 χρόνια, πού οί Χιμαριῶτες ἔχουν δικούς τους πασάδες καὶ ὄχι Τούρκους. Δηλαδὴ εἶναι ἐλεύθεροι ὅπως οί Ριτσιῶτες. Πληρώνουν κάτι λίγο στὸν πασᾶ τοῦ Δελβίνου κι' αὐτὸ ὅταν θέλουν γιὰ 5 ἢ 6 χρόνια.

Ἐὰν κανένας σκοπεύει νὰ ταξιδέψει στὴ Θεσσαλία ἢ στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ ἐμπόριο, τότε πρέπει νὰ ἔχει ἓνα πιστοποιητικὸ ὅτι ἐπλήρωσε τὸ χαράτσι τῆς χρονιάς. Ἐὰν ὁμως ταξιδεύει κανεὶς ὡς στρατιώτης, δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ πιστοποιητικὸ οὔτε ἔχει κανεὶς τὸ δικαίωμα νὰ τοῦ ζητήσῃ μιὰ τέτοια ἀπόδειξη.

